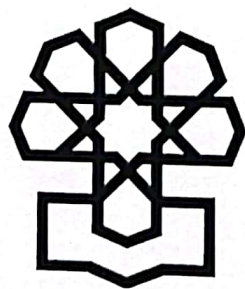

خلاصه مدیریتی
بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار
زیست‌محیطی در ایران و چند کشور منتخب
(کشورهای صنعتی، در حال توسعه و ارائه دیدگاه
سازمان‌های بین‌المللی)

معاونت پژوهشی

دفتر: مطالعات زیربنایی

دوره موضوعی: ۲۵۰
شماره مسلسل: ۱۲۵۸۰
شماره: یومام ۱۳۹۱

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۵۸۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: خلاصه مدیریتی بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران و چند کشور منتخب (کشورهای صنعتی، درحال توسعه و ارائه دیدگاه سازمان‌های بین‌المللی)

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه آب و محیط زیست)

تهیه و تدوین‌کنندگان: الهه سلیمانی، علی مریدنژاد

اظهار نظرکنندگان: فرهاد دبیری، مسعود منوری

مدیر مطالعه: سیدمحمد مجایی

ناظر علمی: محسن صمدی

مقتضیان: کمیسیون کشاورزی و منابع طبیعی، فراکسیون محیط زیست و توسعه پایدار

مجلس شورای اسلامی

ویراستار ادبی: فرزاد جعفری

واژه‌های کلیدی:

۱. ارزیابی

۲. محیط زیست

۳. آثار

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱/۶/۲۹

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده	۱
مقدمه	۱
۱. تعریف و پیشینه قانونی ارزیابی آثار زیست محیطی	۲
۲. نتایج حاصل از بررسی و تحلیل چالش‌های مختلف ارزیابی آثار زیست محیطی در ایران	۳
۳. مقایسه تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست محیطی در ایران و چند کشور منتخب	۱۰
۴. پاسخ به چند سؤال کلیدی در زمینه ارزیابی آثار زیست محیطی	۱۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۸
پیشنهادهای	۱۹
منابع و مأخذ	۲۸

خلاصه مدیریتی بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست محیطی در ایران و چند کشور منتخب (کشورهای صنعتی، در حال توسعه و ارائه دیدگاه سازمان‌های بین‌المللی)

چکیده

گزارش حاضر، خلاصه‌ای مدیریتی برگرفته از مطالعه مرکز پژوهش‌های مجلس در زمینه ارزیابی آثار زیست محیطی است که هدف اصلی آن پرداختن به بررسی تطبیقی جنبه‌های حقوقی و قانونی این موضوع در ایران و برخی از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است. پس از برشمردن نتایج بررسی چالش‌های ارزیابی در ایران و بیان تفاوت‌ها و شباهت‌های قانونی این موضوع در ایران با کشورهای منتخب در پایان پیش‌نویس قانونی طرح جامع ارزیابی آثار زیست محیطی طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی جهت ارائه به مجلس شورای اسلامی با هدف بهبود وضعیت ارزیابی آثار زیست محیطی در کشور جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌شود.

مقدمه

ارتباط و پیوستگی اجتناب‌ناپذیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی در سیاست‌های استراتژیک کشور و برنامه‌های کلان به‌ویژه در برنامه‌های توسعه‌ای، قانونمند شدن مقوله محیط زیست و در نتیجه شکل‌گیری ابزار قانون ارزیابی آثار زیست محیطی را محرز و انکارناپذیر می‌سازد. پیش‌بینی و جلوگیری از بروز هرگونه پیامد منفی و آثار سوء ناشی از فعالیت‌های انسانی در محیط زیست به نحوی که کاهش یا رفع آثار سوء آنها در محیط و بازگشت به وضعیت اولیه از کنترل خارج نشده و غیرممکن نشود، از علل عمده رویکرد و توجه به ارزیابی آثار زیست محیطی است. این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که ارزیابی آثار زیست محیطی یکی از عناصر اصلی تشکیل مدیریت زیست محیطی است و متعاقباً چنین مدیریتی ضرورت اعمال ارزیابی زیست محیطی را توجیه‌پذیر می‌سازد.

با توجه به چالش‌های موجود در ارزیابی صحیح زیست محیطی طرح‌ها و پروژه‌های، پژوهشی دربرگیرنده تجارب داخلی و خارجی در این زمینه، با سعی دریافتن پاسخی درخور به نیازهای فعلی کشور در مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست محیطی در ایران و چند کشور منتخب صورت گرفت تا با استفاده از نتایج آن حداقل خلاهای

قانونی شناسایی و از طریق نهاد قانونگذار مرتفع شود. در این گزارش پس از بیان تعریف و اهمیت موضوع، به اهم نتایج و یافته‌های پژوهشی مذکور اشاره می‌شود.

۱. تعریف و پیشینه قانونی ارزیابی آثار زیست‌محیطی

۱-۱. تعریف ارزیابی آثار زیست‌محیطی

ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی (EIA)،^۱ فنی است که براساس آن همه مراحل عملیات یا پروژه‌ای که در راستای توسعه صورت می‌گیرد، از نظر آثار آن بر کیفیت محیط زیست بررسی می‌شود. همچنین، براساس تعریف اتحادیه بین‌المللی ارزیابی آثار زیست‌محیطی (IAIA)،^۲ ارزیابی را می‌توان فرآیند شناسایی، پیش‌بینی، ارزشیابی و اقدامات کاهش آثار بیوفیزیکی، اجتماعی و دیگر آثار مرتبط با توسعه پیشنهادی قبل از تصمیم‌گیری اصلی و عملیات اجرایی نامید. علاوه بر EIA، ارزیابی راهبردی زیست‌محیطی (SEA)،^۳ یک فرآیند و رویکرد نظام‌مند و نوین است که شناسایی، پیش‌بینی و ارزیابی آثار و پیامدهای زیست‌محیطی را در عالی‌ترین سطوح تصمیم‌گیری مورد نظر قرار می‌دهد.

۱-۲. اهمیت ارزیابی آثار زیست‌محیطی طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ توسعه‌ای کشور

ارزیابی آثار زیست‌محیطی به دلایل ذیل از اهمیت بسزایی برخوردار است:

- ارزیابی آثار زیست‌محیطی، ابزار مهم مدیریتی برای افزایش طول عمر بسیاری از پروژه‌هاست. استفاده از این ابزار برای اجتناب از بروز خطاهای جبران‌ناپذیر و یا ایجاد صدمات زیست‌محیطی، اجتماعی و یا اقتصادی ضروری است.
- ازسوی دیگر، ارزیابی آثار زیست‌محیطی، مکانیسمی برای آموختن از گذشته را ایجاد می‌کند که از اشتباهات پرهزینه و حوادث جلوگیری کرده و مدیریت منابع را طی اجرا و پس از اجرای پروژه تقویت می‌کند.
- همچنین ارزیابی آثار زیست‌محیطی به دلیل تسریع در امر برنامه‌ریزی موجبات حفاظت هرچه بیشتر از منابع را فراهم آورده و از بروز آثار جبران‌ناپذیر به محیط زیست جلوگیری می‌کند.
- مجریان طرح‌ها و پروژه‌ها در زمانبندی تعیین شده قادر به کاهش هزینه‌ها می‌شوند در نتیجه فشار بر اعتبارات مالی دولت کمتر می‌شود.

1. Environmental Impact Assessment (EIA)
2. International Association of Impact Assessment (IAIA)
3. Strategic Environmental Assessment (SEA)

۱-۳. پیشینه قانونی تدوین قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست محیطی در ایران
شکل گیری قوانین جدید محیط زیستی پس از کنفرانس جهانی استکهلم (۱۹۷۲ میلادی برابر با ۱۳۵۱ شمسی) آغاز شد. مهمترین قانونی که در این زمان به تصویب رسید، قانون حفاظت و بهسازی محیط است که به سال ۱۳۵۲ مربوط می شود.

پس از آن نیز قوانین مختلفی تصویب شد که عمده ترین آنها عبارتند از:

- آیین نامه اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست ۱۳۵۴،
- آیین نامه اجرایی جلوگیری از آلودگی هوا (۱۳۵۴ - اصلاحیه ۱۳۶۳)،
- تصویب اصل پنجاهم قانون اساسی (۱۳۵۸)،
- تبصره «۱۳» برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دولت،
- آیین نامه جلوگیری از آلودگی آب ۱۳۶۳،
- مصوبه شماره ۱۳۸ شورای عالی حفاظت محیط زیست در مورد ارزیابی آثار محیط زیستی ۱۳۷۳،
- آیین نامه (الگوی) ارزیابی آثار زیست محیطی مصوب شورای عالی حفاظت محیط زیست ۱۳۷۶،
- ماده (۱۰۵) قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹،
- ماده (۷۱) قانون برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۴،
- آیین نامه اجرایی ماده (۱۰۵) برنامه سوم توسعه تنفیذی در ماده (۷۱) برنامه چهارم توسعه مصوب ۱۳۸۷،
- ماده (۱۹۲) قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹،
- آیین نامه ارزیابی آثار زیست محیطی طرح های بزرگ تولیدی، خدماتی و زیربنایی کشور مصوب ۱۳۹۰،

آیین نامه اجرایی ماده (۱۹۲) برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۰ تهیه شد و به تصویب کمیسیون زیربنایی، صنعت و محیط زیست رسید و در حال ابلاغ است. از مهمترین ویژگی های این آیین نامه تفویض اختیار بررسی برخی طرح ها و پروژه ها به ادارات استانی جهت تسریع در تصمیم گیری است که به موجب ابلاغ این آیین نامه و دستورالعمل تفویض اختیار آن فرآیند بررسی گزارش های ارزیابی سرعت بیشتری به خود خواهد گرفت.^۱

۲. نتایج حاصل از بررسی و تحلیل چالش های مختلف ارزیابی آثار زیست محیطی در ایران

این بخش، دربرگیرنده نتایج به دست آمده از بررسی و تحلیل ابعاد مختلف ارزیابی های آثار زیست محیطی در ایران شامل چالش ها، مشکلات در حوزه های قوانین و مقررات، دستگاه های

۱. علیرضا رحمتی، ۱۳۹۰.

اجرائی و از جمله دستگاه متولی، فرآیند تهیه و ارزیابی گزارش‌های بازنگری طرح‌ها، بدنه کارشناسی و سایر عوامل دخیل می‌باشد که در ادامه به اختصار اهم یافته‌ها ارائه می‌شود.

۲-۱. نواقص و خلاهای قانونی

نقص در قوانین و مقررات از جمله پراکندگی، قدمت و به‌روز نبودن، جامعیت یا عدم پوشش همه حوزه‌های محیط زیستی، رویکرد ملایم نسبت به جرائم محیط زیستی، جایگاه نسبتاً ضعیف سازمان حفاظت محیط زیست برای حفاظت قاطعانه و یکپارچه از محیط زیست و به‌خصوص نبود برنامه جامع آمایش سرزمین و همچنین عدم مطالعات محیط زیستی در سیاست‌ها و برنامه‌های کلان توسعه‌ای و یا قوانین بازدارنده به‌منظور جلوگیری از اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد محور محیط زیستی از مهمترین چالش‌ها و ضعف‌های قانونی در فرآیند ارزیابی آثار محیط زیستی است. از آنجایی که مهمترین و معتبرترین قانون مرتبط با ارزیابی آثار زیست‌محیطی، قانون برنامه پنجم توسعه است، لذا در این بخش به بیان جمع‌بندی نواقص موجود در ماده (۱۹۲) این قانون پرداخته می‌شود. در ادامه به جمع‌بندی خلاها و نواقص موجود در آیین‌نامه الگوی ارزیابی آثار زیست‌محیطی اشاره خواهد شد:

۲-۱-۱. نواقص ماده (۱۹۲) قانون برنامه پنجم

احکام لازم‌الاجرا برای ارزیابی آثار زیست‌محیطی در قوانین برنامه‌های کشور که یک قانون موقت پنج‌ساله هستند ذکر شده است و از این جهت ایراد دارد:

- ضمانت اجرای لازم و یا درواقع هیچ‌گونه ضمانت اجرایی مشخص پیش‌بینی نشده است.
- اشکال دیگر محدود بودن دایره شمول قانون در مورد طرح‌ها و پروژه‌های مختلف ملزم به ارزیابی آثار زیست‌محیطی است به این معنا که قانون مورد استناد یعنی ماده (۱۹۲) قانون برنامه پنجم توسعه حکم عام و مطلق نیست، از یک طرف صرفاً محدود به طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ مقیاس بوده و از طرف دیگر فقط شامل طرح‌ها و پروژه‌های تولیدی و خدماتی می‌شود.
- در این ماده به حدود صلاحیت و ساختار تشکیلاتی و جایگاه شورای عالی حفاظت محیط زیست توجهی نشده است به این ترتیب که شورای عالی یک ترکیب و شورای سیاستگذاری و هماهنگ‌کننده حتی تصویب‌کننده ضوابط است نه یک دستگاه ضابطه‌گذار مانند سازمان حفاظت محیط زیست.
- در این ماده از واژه «ضوابط» نام برده شده است به این معنا که واژه ضوابط دارای مفهوم و بار حقوقی خاص خود است که نمی‌تواند جایگزین آیین‌نامه شود.

۲-۱-۲. نواقص و نارسایی‌های آیین‌نامه الگوی ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران و

فرآیند بازنگری گزارش‌ها

- در این آیین‌نامه الگوی ارزیابی نسبت به نحوه برخورد صدور مجوز جهت طرح‌ها و پروژه‌هایی با مقیاس‌هایی کمتر اشاره نشده است و لزوماً بسیاری از طرح‌ها و پروژه‌هایی که تحت این ضوابط قرار نمی‌گیرند، با احتمال آثار آلودگی و تخریب در محیط زیست به دلیل عدم ارائه گزارش ارزیابی به سهولت قادر به اخذ مجوز خواهند بود و برای پروژه‌های مصوب یا کمتر از مقیاس تعیین شده گزارش‌های ارزیابی تهیه نمی‌شود.

- موضوع حائز اهمیت دیگر در این آیین‌نامه، نبود دستورالعملی مبنی بر تهیه گزارش ارزیابی جامع درخصوص ارائه گزارش‌های ارزیابی آثار زیست‌محیطی است. در حال حاضر در ایران، به‌منظور انجام ارزیابی از دو شیوه استفاده می‌شود:

- نخست ارائه گزارش اجمالی که در صورت تایید توسط سازمان حفاظت محیط زیست، پروژه‌ها قادر به اجرای عملیات می‌شدند. در صورت تایید، گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی ازسوی مجریان پروژه‌ها به سازمان مذکور ارائه می‌شود.

- دوم ارائه گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی که در صورت وجود نارسایی، اصلاح گزارش توسط مجریان پروژه پیشنهادی و چنانچه مورد تایید سازمان حفاظت محیط زیست قرار گیرد، اجرای عملیات پروژه بلامانع خواهد بود و در شرایط عدم تایید پروژه مجوز فعالیت را دریافت نمی‌کند.

بنابراین، نکته قابل ملاحظه این است که در ایران هیچ‌گونه دستورالعملی مبنی بر تهیه گزارش ارزیابی جامع وجود ندارد، لکن رفع نارسایی‌ها و تأخیر اطلاعات درخواست شده توسط سازمان حفاظت محیط زیست که براساس بررسی گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی اجمالی صورت می‌گیرد، طی یک گزارش جداگانه به سازمان حفاظت محیط زیست ارائه می‌شود که آن را می‌توان نوعی گزارش کامل‌تر تلقی کرد.

- در راهنمای مذکور هیچ‌گونه اشاره‌ای به مرحله‌بندی گزارش که باید از یک قالب و چارچوب مشخص و سلسله‌مراتبی منطبق با الگوی مورد تایید و شناخته شده بین‌المللی پیروی کند، نشده است و خلا اساسی و نوعی سردرگمی جهت تهیه‌کنندگان و ارزشیابی طرح‌ها و پروژه‌های پیشنهادی ایجاد می‌شود.

۲-۲. نارسایی‌ها و نواقص در ارزیابی گزارش کار بازنگری ارزیابی آثار زیست‌محیطی

در ایران

- به‌رغم اینکه در آیین‌نامه الگوی ارزیابی زیست‌محیطی به ساختار و نقش عملکرد کمیته علمی ارزیابی تاکید شده است، لکن این کمیته نسبتاً منفعل عمل می‌کند.

- غربال‌سازی طرح پیشنهادی توسط اداره کل محیط زیست استان‌ها انجام می‌شود و این درحالی است که مصوبات موجود درخصوص انواع طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی و قوانین و مقررات زیست‌محیطی در دسترس کارفرمایان پروژه خواهد بود تا با مراجعه به این مصوبات نسبت به غربال‌سازی پروژه اقدام کند و ضرورتی نسبت به اقدام سازمان محیط زیست نیست. درواقع در این مرحله تصمیم‌گیری در حیطه اختیارات مجریان طرح قرار می‌گیرد.

- دفتر ارزیابی، برای بازنگری گزارش‌های ارسالی به سازمان صلاحیت کافی یک کمیته علمی ارزیابی را ندارد و علیرغم آنکه در ماده (۹) آیین‌نامه ضمن معرفی اعضای این کمیته به مسئولیت آن در ارتباط با امور مربوط به ارزیابی‌ها اشاره شده است مسئولیت بازنگری نهایی گزارش‌های رسیده به سازمان به دفتر ارزیابی واگذار شده است.

- در فرآیند ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران به اعمال بازنگری عمومی و نقش مشارکت مردمی هیچ‌گونه اشاره‌ای نشده است.

۲-۳. مشاورین تهیه‌کننده گزارش‌های ارزیابی زیست‌محیطی

از آنجایی که تعدد و تنوع طرح‌ها و پروژه‌های مشمول انجام مطالعات ارزیابی محیط زیستی زیاد می‌باشد، رتبه‌بندی مشاورین برحسب نوع طرح یا پروژه ضرورت دارد.

پایین بودن سطح علمی برخی مشاورین و یا کپی‌برداری از سایر اطلاعات و همچنین عدم استقلال مشاورین و وابسته بودن آنها به مجری طرح یا پروژه از دیگر مشکلات و مسائلی است که گریبانگیر گزارش‌های ارزیابی زیست‌محیطی می‌باشد، که رتبه‌بندی و نظارت صحیح بر آنها و تهیه قوانین تنبیهی و یا تشویقی و حتی تأمین منابع مالی آنها با استفاده از کمک‌های دولتی به‌ویژه صندوق ملی محیط زیست می‌تواند به حل این مسائل کمک کند.

۲-۴. کارشناسان بررسی‌کننده گزارش‌ها

فرآیند بررسی گزارش و تصمیم‌گیری درخصوص آن توسط کارشناسان چه در بخش ستادی و چه در بخش استانی خالی از ضعف نیست. فقدان نیروی کارشناسی متخصص و یا آموزش‌دیده

به منظور بررسی گزارش‌ها و تصمیم‌گیری درخصوص آنها از مهمترین مسائل فرآیند بررسی گزارش‌هاست.

ارتقای دانش کارشناسی و یا تربیت نیروهای زبده و متخصص می‌تواند باعث حل این مشکل اساسی شود. لذا ضرورت دارد طرح توانمندسازی نظام ارزیابی محیط زیستی توسط سازمان با همکاری کلیه دستگاه‌های اجرایی، متخصصین دانشگاهی و اهل فن به‌طور جامع پیشنهاد و اجرا شود.

۲-۵. کارفرمایان و مجریان طرح‌ها و پروژه‌ها

معمولاً دستگاه‌های اجرایی، کارفرمایان و مجریان طرح‌ها و پروژه‌ها مطالعات ارزیابی زیست محیطی را به عنوان یک مانع بزرگ سد راه توسعه فعالیت‌های خود می‌دانند و مطالعات ارزیابی محیط زیستی را برحسب ضرورت قانون و از روی اجبار انجام می‌دهند و مطالعات ارزیابی را صرفاً برای دریافت مجوز از مشاوران خود می‌خواهند و حتی پرداخت حق الزحمه مطالعات ارزیابی را منوط به اخذ مجوز از سازمان حفاظت محیط زیست موکول می‌کنند و با توجه به این فرآیند مشاور زیستی محیطی مجبور به توجیه مثبت گزارش درخصوص مکان معرفی شده و دیکته شده توسط مجری و یا کارفرما می‌شود و در صورتی که مشاور گزینه مکانی را پس از انجام مطالعات مردود اعلام کند از پرداخت سایر حق الزحمه مشاوره‌ای محروم خواهد ماند. این عدم استقلال مشاور به علت وابستگی مالی به مجری طرح یکی از چالش‌هایی است که فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری ارزیابی محیط زیستی با آن روبرو می‌باشد. این موضوع منجر به طولانی شدن زمان فرآیند بررسی گزارش ارزیابی می‌شود.

۲-۶. مشکلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی

ایران کشوری درحال توسعه است و به دلایل شرایط اقتصادی متکی بر نفت و شرایط سیاسی با وجود تحریم‌های بین‌المللی و شرایط اجتماعی به دلیل جوان بودن جمعیت کشور و دغدغه اشتغال باعث اعمال نفوذها و دخالت‌های غیرکارشناسی برخی مسئولین در سطوح مختلف اعم از ملی، منطقه‌ای و یا محلی در فرآیند ارزیابی محیط زیستی به‌ویژه تصمیم‌گیری‌ها می‌شود.

۲-۷. پایش، کنترل و نظارت

یکی از مهمترین قسمت‌های فرآیند ارزیابی محیط زیستی بخش پایش، کنترل و نظارت بر مفاد گزارش ارزیابی محیط زیستی است، لکن در زمان اجرای طرح یا پروژه پایش، کنترل و یا نظارت دقیقی صورت نمی‌پذیرد. اگرچه در طول چند سال اخیر سیستم نظارتی جهت نظارت بر حسن اجرای

مطالعات ارزیابی محیط زیستی تحت عنوان «ناظر معتمد سازمان» در آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۰۵) برنامه سوم توسعه تنفیذی در ماده (۷۱) برنامه چهارم در سال ۱۳۸۸ شروع شد و در حدود ۷ دانشگاه مسئول نظارت بر حسن اجرای مفاد گزارش‌های طرح‌ها و پروژه‌های مصوب در کل کشور شدند، اما این سیستم نظارتی به علت متمرکز بودن در تهران، سیستم موفق نبوده و از حدود ۶۵۰ طرح یا پروژه‌ای که توسط سازمان مصوب شده است فقط کمتر از ۵۰ طرح یا پروژه توانسته است زیر نظر ناظرین معتمد سازمان قرار گیرند و آن هم با مشکلات عدیده‌ای مواجه بوده است.

با توجه به اینکه اکثر دستگاه‌های اجرایی و طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ توسعه‌ای کشور از زمان اجرا در طول دو فاز ساخت و بهره‌برداری دارای واحد محیط زیست و یا واحد بهداشت، ایمنی و محیط زیست (HSE) می‌باشند. ایجاد سیستم نظارتی، کنترل و پایش با استفاده از همین واحدهای مستقر در محل اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها با اعمال سازوکار مناسب و تحت نظارت سازمان حفاظت محیط زیست می‌تواند سیستم نظارتی مناسبی جهت نظارت بر حسن اجرای مفاد گزارش ارزیابی محیط زیستی طرح‌ها و پروژه‌ها باشد.

۸-۲. محدود بودن اعتبارات و تخصیص منابع مالی

منبع اعتبار مالی که جهت انجام ارزیابی تخصیص داده می‌شود بسیار اندک بوده و منجر به به‌کارگیری مشاورین غیرمتخصص که دستمزد کمتری را طلب می‌کنند، می‌شود. در نهایت بسیاری از پروژه‌ها به دلیل ارزشمند نبودن و یا پایین بودن کیفیت گزارش تهیه شده توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی فوق‌الذکر که به دلیل نارسا بودن گزارش‌های آنان، مورد تایید کمیته علمی ارزیابی قرار نمی‌گیرند، متوقف و یا درگیر وقفه‌های زمانی می‌شوند.

۹-۲. دسترسی به اطلاعات مورد نیاز

استفاده از اطلاعات و آمارهای بهنگام و علمی نقش مهمی در تهیه گزارش ارزیابی و تجزیه و تحلیل یافته‌ها دارد. تهیه و تولید این منابع در کشور ایران پرهزینه و زمان‌بر است. با توجه به محدودیت‌های زمانی و مالی، اطلاعات مذکور از منابع غیرعلمی، غیرمستند و یا پردازش ناقص آمارهای موجود صورت می‌گیرد. بدیهی است که پیش‌بینی آثار پروژه‌ها فقط در شرایطی امکانپذیر است که از داده‌ها و اطلاعات کافی مورد نیاز استفاده شود. این امر موجب می‌شود که نتایج نهایی در زمینه ارزیابی صوری و بدون ارائه یک منطق رسا ارائه شود.

۲-۱۰. قابلیت‌های سازمان‌های متولی

سازمان حفاظت محیط زیست به دلیل دارا نبودن تجارب کاربردی، نتوانسته در یک قالب کارشناسی ویژه کارکردهای تخصصی‌تری را در زمینه ارزیابی‌های زیست‌محیطی ارائه کند. بدیهی است که با تعداد پرسنل کارشناسی موجود و افزایش تعداد گزارش‌ها با صرف‌نظر کردن از قابلیت‌های تخصصی کارشناسان مذکور در شرایط ازدیاد پروژه‌های مصوب آتی، وقفه در زمان ارزشیابی و کنترل کیفیت گزارش‌های ارسالی غیرقابل انتظار خواهد بود. بنابراین، با توجه به روند رو به رشد تعداد گزارش‌های ارزیابی، لازم است تا تمهیداتی اندیشیده شود تا گزارش‌ها به صورت منطقه‌ای (متشکل از چند استان) مورد بازنگری و تصویب قرار گیرند که این امر مستلزم توانمندسازی نیروی انسانی لازم در کشور است.

۲-۱۱. سطحی‌نگری در کاربرد متدولوژی ارزیابی

برای ارزیابی آثار احتمالی پروژه‌ها روش‌های متعددی از ابتدای شکل‌گیری آن تاکنون ابداع نشده است. بسیاری از این روش‌ها نیاز به داده‌ها و محاسبات رایانه‌ای دارند. متأسفانه به دلیل عدم استفاده از روش‌های محاسباتی و معیاربندی شده، عمده گزارش‌ها متکی به متدولوژی‌هایی می‌باشند که از قدمت آنها ده‌ها سال گذشته و علناً در شرایط موجود مبنای علمی ندارند. از سوی دیگر، علیرغم آنکه هنوز بسیاری از روش‌های متداول اولیه در گزارش‌های ارزیابان مورد استفاده و معمول می‌باشد، لکن به دلیل عدم آگاهی از همین روش‌ها، بسیاری از این گزارش‌ها به سبب نظری بودن دیدگاه‌های کارشناسی، عدم شناخت فعالیت‌های پروژه‌ها و یا محیط زیست موجود محل اجرا و حوزه نفوذ و تحت تأثیر آنها، به طور صحیح مورد استفاده قرار نگرفته و مخدوش است.

بررسی بسیاری از گزارش‌های ارزیابی در ایران نشان می‌دهد که بیش از ۹۰ درصد آنان متکی بر یک روش بوده و نیمی از آنان به لحاظ عدم آموزش صحیح و فرا نگرفتن کاربرد دقیق آن فاقد اعتبار همان روش است.

۲-۱۲. ضعف مشارکت‌های مردمی

استفاده از نظرات و دیدگاه‌های جوامع محلی و گروه‌های ذینفع و تحت تأثیر طرح یا پروژه، تشکلهای مردمی، سازمان‌های غیردولتی و متخصصین دانشگاهی در منطقه جهت راهبری بهینه گزارش‌های ارزیابی ضروری است و در حال حاضر در بسیاری از جوامع توسعه‌یافته مشارکت جوامع محلی در ارزیابی بسیار چشمگیر است. برعکس در کشورهای در حال توسعه به دلایل

مختلف از جمله بیسوادی، فقدان نهادهای مدنی، کمبود آگاهی‌های زیست‌محیطی، عدم تمایل مجریان طرح‌ها و... مشارکت در سطح پایینی قرار دارد. ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و در حال حاضر مشارکت مردم در ارزیابی زیست‌محیطی در مراحل ابتدایی تکوین خود قرار دارد.

۱۳-۲. وجود رویکردهای بخشی در تعدادی از دستگاه‌های اجرایی کشور

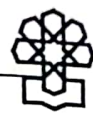
در حال حاضر دیدگاه‌های مختلفی از موضوع ارزیابی در کشور وجود دارد. برخی بر این باورند که ارزیابی زیست‌محیطی میدان عمل را برای دولت و بخش‌های مختلف اقتصادی می‌سازد. علاوه بر این گفته می‌شود که اجرای این روش باعث افزایش هزینه‌ها می‌شود. برخی نیز ارزیابی را زائد تلقی می‌کنند و اجرای قوانین زیست‌محیطی موجود را کافی می‌دانند. همچنین افزایش بوروکراسی و کندی در فرآیند تصمیم‌گیری را از دیگر ایرادات وارده بر ارزیابی تلقی می‌کنند، اما تجارب سه دهه گذشته در زمینه ارزیابی ادعاهای مطرح شده را تایید نمی‌کند. به عنوان نمونه تجربه ایالات متحده از ارزیابی هزاران پروژه در خلال چند دهه گذشته نشان داده است که نه تنها میدان عمل اقتصاد محدود نشد، بلکه با این اجرای این قانون توانست تا حدود زیادی خسارات سوء ناشی از فعالیت‌های توسعه‌ای را تعدیل کند.

۱۴-۲. فقدان معیارهای مشخص برای ارجاع کار به ارزیابان

در حال حاضر ارجاع کار برای تهیه گزارش‌های ارزیابی از سوی کارفرمایان و مجریان طرح‌ها و پروژه‌ها از ضوابط و معیارهای مشخصی پیروی نمی‌کند و گزارش‌ها توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی تهیه می‌شود. لذا ضروری است تا به منظور ساماندهی و قانونمند نمودن موضوع ارزیابی و ارتقای کیفی گزارش‌ها شرکت‌ها یا نهادهای تعیین صلاحیت شده درخصوص ارزیابی در کشور شکل گیرند.

۳. مقایسه تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران و چند کشور منتخب

در این بخش، مهمترین یافته‌های مقایسه تطبیقی قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران با کشورهای منتخب (صنعتی و در حال توسعه) و دیدگاه سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی درخصوص ارزیابی آثار زیست‌محیطی، شامل شباهت‌ها و تفاوت‌ها در این زمینه و همچنین روش و فرآیند ارزیابی ارائه می‌شود.

۳-۱. تشابهات مشاهده شده در قوانین مرتبط با ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران با

کشورهای بررسی شده

- ضرورت انجام ارزیابی آثار زیست‌محیطی قبل اجرای پروژه‌های اثرگذار،
- الزام به تهیه گزارش اجمالی ارزیابی آثار زیست‌محیطی جهت اخذ مجوز اجرای طرح،
- تعیین فرآیند ارزیابی و نحوه تهیه گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی در آیین‌نامه‌های اجرایی (در ایران همانند کشورهای آلمان و ژاپن فرآیند ارزیابی و چگونگی گزارش‌های ارزیابی آثار زیست‌محیطی در آیین‌نامه آمده است درحالی که در برخی از کشورها همانند کانادا در خود قانون مرتبط با ارزیابی این فرآیند تشریح شده است)،
- صدور موافقت‌نامه و مجوز اجرای پروژه‌های مشمول ارزیابی، پس از تهیه گزارش ارزیابی و تایید آن توسط سازمان حفاظت محیط زیست در ایران و سایر مقامات مسئول محیط زیست در کشورهای بررسی شده.

۳-۲. تفاوت‌های مشاهده شده در قوانین مرتبط با ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران

با کشورهای بررسی شده

- پراکندگی، عام‌الشمول نبودن، موقتی بودن و نبود قانونی مستقل درخصوص ارزیابی آثار زیست‌محیطی در قوانین و مقررات محیط زیست کشور ایران به چشم می‌خورد این درحالی است که با توجه به بررسی صورت گرفته، کشورهای توسعه‌یافته‌ای از جمله ژاپن، آلمان، کانادا، ایتالیا، هلند و کشورهای درحال توسعه همانند نیجریه در قوانین زیست‌محیطی خود از قانون مستقل ارزیابی آثار زیست‌محیطی برخوردار می‌باشند. شایان ذکر است که قوانین زیست‌محیطی بسیاری از کشورهای درحال توسعه‌ای مانند تایلند، پاکستان، سریلانکا، چین و حتی کشورهای توسعه‌یافته‌ای از جمله فرانسه، قانون مستقل و ویژه‌ای تحت عنوان «قانون ارزیابی آثار زیست‌محیطی» دیده نمی‌شود، لکن کلیه مواد و قوانین مرتبط با ارزیابی در قانون حفاظت محیط زیست (تایلند، پاکستان، سریلانکا و یا در قانون مدیریت زیست‌محیطی (اندونزی) و یا در قانون حفاظت طبیعی (فرانسه) مشاهده می‌شود و هیچ‌گونه پراکندگی در قوانین ارزیابی کشورهای مذکور مشاهده نمی‌شود.

- بررسی قوانین ارزیابی کشورهای مذکور نشان می‌دهد که فهرست پروژه‌های مشمول ارزیابی آثار زیست‌محیطی یا در خود قانون ارزیابی آثار زیست‌محیطی ذکر شده‌اند و یا در آیین‌نامه اجرای این قانون و این فهرست مجموعه‌ای است از پروژه‌های دولتی و خصوصی، درحالی که در کشور ایران در مصوبات شورای عالی حفاظت محیط زیست فقط اسامی پروژه‌های دولتی مشمول

ارزیابی آثار زیست‌محیطی قید شده است و درخصوص پروژه‌های غیردولتی مصادیق رعایت ضوابط استقرار درخصوص کارخانجات و کارگاه‌ها اعمال می‌شود.

- در قوانین بررسی شده کشورهای منتخب، قانونگذار کلیه پروژه‌های اثرگذار بر محیط زیست را مشمول ارزیابی آثار زیست‌محیطی دانسته است درحالی که در قوانین مربوط به ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران قانونگذار از واژه «پروژه‌های بزرگ تولیدی و خدماتی» و یا «پروژه‌های انتفاعی و غیرانتفاعی» استفاده کرده است و چنین پروژه‌هایی را مشمول ارزیابی آثار زیست‌محیطی دانسته و بدین ترتیب ارزیابی آثار زیست‌محیطی با محدودیت چشمگیری مواجه شده است.

- در اغلب کشورهای جهان همانند کشور کانادا پروژه‌هایی که با اجرای آنها احتمال وقوع آثار منفی پایدار زیست‌محیطی وجود داشته باشد، ملزم هستند مستقیماً نسبت به تهیه گزارش تفصیلی ارزیابی آثار زیست‌محیطی اقدام کنند (فهرست این پروژه‌ها توسط سازمان حفاظت محیط زیست کشور مورد نظر تهیه و در قانون ذکر خواهد شد)، این درحالی است که در کشور ایران کلیه پروژه‌ها در ابتدا ملزم به تهیه گزارش اجمالی بوده و در صورت وجود نواقص از دیدگاه سازمان حفاظت محیط زیست باید نسبت به تهیه گزارش تفصیلی اقدام کنند.

- مندرجات یک گزارش جامع و یا تفصیلی ارزیابی آثار زیست‌محیطی در قوانین و الگوهای ارزیابی آثار زیست‌محیطی کشورها و سازمان‌های بین‌المللی مختلف در سطح جهان ذکر شده است.

- در کلیه قوانین و الگوهای ارزیابی آثار زیست‌محیطی کشورهای بررسی شده درخصوص مندرجات گزارش جامع و یا اجمالی ارزیابی آثار زیست‌محیطی اشاره شده است این در صورتی است که در کشور ایران هیچ‌گونه دستورالعملی مبنی بر تهیه گزارش جامع وجود ندارد و خلا قانونی فوق‌الذکر ملموس می‌باشد.

- فرآیند ارزیابی آثار زیست‌محیطی در قوانین و مقررات ارزیابی کلیه کشورهای منتخب بررسی شده و سازمان‌های بین‌المللی از مراحل مشخصی تبعیت می‌کند.

- به‌طور خلاصه و کلی مراحل فرآیند ارزیابی آثار زیست‌محیطی در کلیه کشورهای بررسی شده عبارت است از:

- غربالگری،

- تعیین محدوده کار،

- تهیه گزارش ارزیابی زیست‌محیطی،

- بازنگری،

- پایش.

در برخی از قوانین، مشارکت عمومی و ممیزی و فرآیند ارزیابی زیست محیطی مورد توجه قرار گرفته است. همچنین دیدگاه اتحادیه بین المللی ارزیابی آثار زیست محیطی درخصوص فرآیند ارزیابی آثار زیست محیطی به قرار زیر می باشد:

- غربالگری،
- تعیین محدوده کار،
- آزمون گزینه ها،
- پیش بینی آثار،
- راهکارهای کاهش آثار ناسازگار و مدیریت آثار،
- ارزشیابی موارد شاخص،
- تهیه گزارش ارزیابی آثار زیست محیطی،
- بازنگری گزارش ارزیابی آثار زیست محیطی،
- تصمیم گیری،
- ممیزی و پایش.

با توجه به مطالب فوق الذکر می توان به این نکته اشاره کرد که در فرآیند ارزیابی آثار زیست محیطی کشور ایران کمبود جایگاه مشارکت مردمی و پایش کاملاً مشهود است.

- در کلیه کشورهای بررسی شده هرچند تصمیم گیری نهایی جهت صدور مجوز اجرای طرح برعهده سازمان و یا متولی حفاظت محیط زیست هر کشور است ولیکن به منظور استفاده از نظرات سایر ارگان ها جهت اخذ تصمیم منطقی از طرف سازمان محیط زیست، این گزارش علاوه بر دستگاه متولی محیط زیست به سایر ارگان ها از جمله استانداری ها، فرمانداری ها و شهرداری ها نیز ارسال می شود.

- تفاوت آشکار میان جمهوری اسلامی ایران و برخی از کشورها همچون جمهوری فدرال آلمان، در زمینه ارزیابی آثار زیست محیطی، در جنبه های مرتبط با یکدیگر همچون توسعه اقتصادی - اجتماعی، چگونگی نظام اداری، سیاسی، حکومتی و تجارب زیست محیطی و سعی در بهینه سازی و تنظیم رویه های گوناگون می باشد. ایران می تواند از تجارب کشورهای توسعه یافته سود جسته و از اشتباهات آنها درس بیاموزد و از هم اکنون سعی کند مباحث مختلف را منطبق بر نوع مسائل خود به کار گیرد.

- از تفاوت های قابل ملاحظه دیگری که در میان کشورهای اروپایی و کشور ایران ملاحظه می شود وجود مقوله ای تحت عنوان حسابرسی محیط زیست در قوانین مربوط به ارزیابی کشورهای اروپایی از جمله آلمان است. حسابرسی محیط زیست صرف نظر از آنکه به عنوان یک

سازوکار حقوقی اجرای تدابیر و قواعد زیست‌محیطی عمل می‌کند، بخش فزاینده‌ای از معاملات و معادلات تجاری را نیز تشکیل می‌دهد. خریداران کالاها ممکن است ویژگی‌ها و تصمیمات زیست‌محیطی کالاها را مورد نظر خویش را خواستار و پیگیر شوند و یا از فروشندگان بخواهند که مسئولیت مدنی خسارات زیست‌محیطی کالاها را مورد خرید را در قبال آنها و سایر اشخاص تضمین کنند. هدف از تحقیقات پیرامون هر شرکت عموماً این است که علائم سوءرفتارهای زیست‌محیطی قبلی آنها را احراز کنند و بدین منظور امکان اقامه دعوی آتی به‌خاطر مسئولیت ناشی از خسارات زیست‌محیطی را فراهم سازند.

در پرتو حسابرسی محیط زیست، کلیه واحدهای ارائه خدمات با کالاها بیشتر موظف می‌شود از همان ابتدا ضمن ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی فعالیت‌های خویش، به تولید و ارائه خدمات و محصولات سازگار با محیط زیست بپردازند و مواد زائد ناشی از فعالیت خود را به روش صحیح زیست‌محیطی مدیریت کرده و از آسیب رساندن به محیط زیست خودداری ورزند.

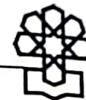
متأسفانه در قوانین و مقررات زیست‌محیطی کشور ایران، مسئله حسابرسی محیط زیست پیش‌بینی شده در قوانین برنامه‌ای کشور مسکوت مانده است.

- تفاوت در عملکرد کمیته بازرنگری گزارش‌های ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران و کشورهای بررسی شده به‌طور کلی دیدگاه کلیه کشورهای بررسی شده بر این است که نتایج ارزیابی باید توسط افراد و یا ادارات بی‌طرف و بدون تعصب شخصی و یا گروهی مورد قضاوت قرار گیرد. لذا تشکیل یک هیئت یا گروه بازرنگری برای اقدامات ضروری است که می‌تواند یک سازمان دولتی و یا اشخاص حقیقی باشد. هدف از این کار اطمینان از رعایت قوانین و دستورالعمل‌های تصویب شده‌ای است که در این زمینه وجود دارد.

فرآیند کار بازرنگری شامل مطالعه گزارش توسط متخصصین با مسئولیت‌ها و اختیارات خاصی می‌باشد که شامل اشخاص حقیقی؛ حقوقی و یا ترکیبی از هر دو است گاهی مشارکت عمومی بهترین شیوه جهت بازرنگری به‌شمار می‌رود. کمیته بازرنگری به‌عنوان یک اداره تنظیم‌کننده نبوده و کنترل پروژه‌ها در زمره اختیارات آن نیست و تنها نتایج حاصل از ارزیابی، توسط این دفتر کنترل می‌شود و اجازه فعالیت پروژه و یا جلوگیری از اجرای آن می‌تواند توسط این گروه صادر شود.

اصول و مواد مهمی را که در کمیته بازرنگری کشورهای مورد بررسی اعمال می‌شوند، می‌توان شامل موارد زیر دانست:

- راهنمایی در مراحل اولیه تقاضای پروژه پیشنهادی،

- درخواست اطلاعات مربوط به آثار زیست‌محیطی از کارفرمای پروژه،
- تصمیم‌گیری در مورد شرایط، مدت و مقدمات کار،
- اطمینان یافتن از تکمیل ارزیابی در مدت معین،
- نتیجه‌گیری از اینکه ارزیابی به‌طور کامل انجام گرفته شده و ارائه راهکارها و توصیه‌های لازم را برای رفع و کاهش آثار سوء،
- ثبت جریان کار و ارائه اطلاعات مرتبط با مطالعات،
- طبقه‌بندی و تایید پروژه‌هایی که نیاز به انجام ارزیابی دارند،
- این کمیته می‌تواند به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی (در مورد داده‌های پایه، مقررات زیست‌محیطی و...) به کارفرمایان پروژه‌ها کمک کند.
- همچنین با بررسی‌های صورت گرفته، مشخص می‌شود که به‌منظور بازنگری گزارش‌های ارزیابی آثار زیست‌محیطی در کشورهای اروپایی از روش «لی کالی» استفاده می‌شود. این درحالی است که گردش کار کمیته بررسی‌کننده گزارش‌های ارزیابی زیست‌محیطی در ایران به قرار زیر می‌باشد:
- ارائه خلاصه‌ای از پروژه یا طرح مشمول ارزیابی توسط دبیر کمیته،
- ارائه خلاصه‌ای از وضعیت مکان‌یابی و قابلیت طرح یا پروژه در سطح استان توسط مدیر کل حفاظت محیط زیست استان،
- اعلام نکات ضعف و قوت گزارش و پیشنهاد کارشناسی دفتر ارزیابی درخصوص نحوه برخورد با گزارش ارزیابی زیست‌محیطی طرح یا پروژه،
- بحث و تبادل نظر و اعلام‌نظر نهایی درخصوص گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی طرح یا پروژه،
- مصوبات با نظر اکثریت افراد انجام خواهد شد.
- علیرغم اینکه در آیین‌نامه الگوی ارزیابی آثار زیست‌محیطی ایران به ساختار و نقش عملکرد کمیته علمی ارزیابی تأکید شده است، لکن عملاً این کمیته فعال نمی‌باشد درحالی که در کلیه کشورهای بررسی شده نقش عمده‌ای را برعهده دارد.

۴. پاسخ به چند سؤال کلیدی در زمینه ارزیابی آثار زیست‌محیطی

۱. آیا قوانین و مقررات موجود مرتبط با ارزیابی‌های زیست‌محیطی در راستای حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست کشور می‌باشند؟
۲. آیا قوانین و مقررات ارزیابی‌های زیست‌محیطی کشور در راستای دستیابی به توسعه پایدار تدوین شده‌اند؟

با بررسی صورت گرفته، پاسخ به این سؤالات منفی می‌باشد. درواقع، قوانین و مقررات مرتبط با ارزیابی زیست‌محیطی زمانی پاسخگوی مباحث حفاظت از محیط زیست خواهد بود که بتواند تعادلی بین نیازهای توسعه و ضرورت‌های حفظ محیط زیست به‌ویژه جلوگیری از تخریب منابع ارزشمند زیستی و حیاتی کشور ایجاد کند و از این جهت قوانین و مقررات موجود در حداقل سطح متعادل‌کننده این نیازها و ضرورت‌ها قرار دارد، به عبارت دیگر اگر تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های توسعه‌ای همچنان اصرار بر هرگونه فعالیت اثرگذار و مخرب محیط زیست داشته باشند، قوانین و مقررات موجود که فاقد ضمانت اجرای لازم است نخواهد توانست پاسخگوی حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی باشد.

۳. خلاهای قانونی در حوزه قوانین و مقررات مرتبط با ارزیابی‌های زیست‌محیطی کشور کدامند؟

- بزرگ‌ترین ایرادی که بر مقررات ارزیابی زیست‌محیطی وارد می‌باشد. لذا مبرم‌ترین و مهمترین اقدام تصویب یک قانون جامع و فراگیر و دائمی ارزیابی‌های زیست‌محیطی (اعم از EIA و SEA) براساس نیازهای جامعه و تعیین میزان و حدود مسئولیت بخش‌های اثرگذار می‌باشد.

- در اکثر کشورهای جهان (اعم از توسعه‌یافته و درحال توسعه) قوانین ارزیابی زیست‌محیطی نه یک قانون مبهم ناشناخته و پرچالش، بلکه یک اصل حقوقی مسلم و پذیرفته شده محسوب می‌شود درحالی که در کشور ما هنوز برخی مسئولان و حتی قانونگذاران به‌دنبال روش‌ها و تبصره‌هایی برای کم‌رنگ‌تر کردن همین مختصر نیز هستند. لذا همان‌گونه که اشاره شد لذا، تدوین قانون جامع و مستحکم با آیین‌نامه‌های اجرایی مناسب برای هر سطح از امور اثرگذار (اعم از سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌ها) و تنظیم دستورالعمل‌های مربوط به هر بخش از طرح‌ها و فعالیت‌ها ضروری است.

- ناکافی بودن ضمانت اجرای کیفری و حقوقی، امکان تخطی و تخلف از قوانین و مقررات محیط زیست را از ناحیه افراد و گروه‌ها و نهادهای دولتی بیشتر کرده است.

- خلا قانونی مرتبط با قوانین و مقررات ارزیابی‌های زیست‌محیطی عمدتاً مرتبط به نبود دستورالعمل برای بازنگری و پیگیری اقدامات پروژه‌ها پس از اخذ مجوز است. همچنین لازم به ذکر است که نحوه اجرا و مسئولیت نهادهای دولتی در این زمینه اعلام نشده‌اند.

- قوانین ارزیابی باید منتهی به تدوین دستورالعمل ملی شوند تا حوزه وظایف کارفرمایان پروژه‌ها، سازمان‌های مسئول و تهیه‌کنندگان گزارش و اصولاً فرآیند ارزیابی زیست‌محیطی به‌طور شفاف مشخص شود. الگوی رایج در ایران نیاز به تجدیدنظر اساسی دارد.

با توجه به اصول ارزیابی آثار زیست‌محیطی و شیوه کار دولت‌ها در زمینه حقوقی و اداری به‌نظر

می‌رسد موارد زیر ارکان بنیادین یک نظام قانونی برای ارزیابی آثار زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهند:

۱. نیاز به ارزیابی آثار زیست‌محیطی درخصوص فعالیت‌هایی که احتمالاً اثر مشخص بر منابع طبیعی و محیط زیست خواهند داشت،
 ۲. تعیین معیارها و روندهای ارزیابی زیست‌محیطی،
 ۳. تعیین فعالیت‌هایی که نیازمند ارزیابی آثار زیست‌محیطی هستند،
 ۴. تعیین مقامی مسئول به‌منظور اعلام‌نظر و اراده فرآیند مربوط به ارزیابی،
 ۵. تهیه جداول زمانی به‌منظور ارزیابی پروژه‌ها،
 ۶. مسئولیت تهیه گزارش ارزیابی و بیان عینیت‌ها،
 ۷. بررسی‌های علمی، فرهنگی و هماهنگی و همکاری ارگان‌ها با یکدیگر،
 ۸. مشارکت مردمی،
 ۹. فرآیند تصمیم‌گیری،
 ۱۰. درخواست اعلام‌نظر و تصمیم از نهادهای اداری اختیار اعم از اداری، قضایی و شبه‌قضایی،
 ۱۱. درنظر گرفتن آثار فرامرزی یک پروژه؛ آگاهی‌رسانی، مشاوره و مساعدت در این خصوص،
 ۱۲. پایش مستمر.
۴. موازی‌کاری‌های بین دستگاه‌های مرتبط با ارزیابی‌های زیست‌محیطی به چه صورت است و چگونه قابل رفع می‌باشند؟
- درحال حاضر در زمینه ارزیابی زیست‌محیطی و حتی اعمال حاکمیت و نظارت کلی بر محیط زیست کشور بیش از آنکه موازی‌کاری وجود داشته باشد، تضاد تعارض و تزامم به چشم می‌خورد. زیرا قانوناً این وظیفه در حوزه اختیارات و صلاحیت ذاتی سازمان حفاظت محیط زیست قرار دارد و نه دستگاه دولتی دیگر. لذا اگر موازی‌کاری هم وجود داشته باشد پایین‌تر از سطح قوانین و عمدتاً در حد اعمال ضوابط و یا تداخل در اجرای دستورالعمل‌های ارزیابی زیست‌محیطی می‌باشد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

امروزه نقش و اهمیت محیط زیست در شکوفایی، رشد و توسعه کشورها به خوبی مشخص شده است و در این راستا تلاش‌ها و دستاوردهای زیادی در زمینه‌های تولید علم و فناوری، ظرفیت‌سازی و تقویت نیروی انسانی، ارتقای همکاری‌های علمی و فنی و تبادل تجارب در زمینه حفاظت از محیط زیست و تقویت همکاری‌های چندجانبه در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی حاصل شده است.

یکی از ابزارهای مهم و اساسی برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار در بخش محیط زیست، برنامه‌ریزی در راستای ارزیابی آثار زیست‌محیطی پروژه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای است که منظور فرآیند شناسایی، پیش‌بینی، ارزشیابی و اقدامات کاهش آثار بیوفیزیکی، اجتماعی و دیگر آثار مرتبط با توسعه پیشنهادی قبل از تصمیم‌گیری اصلی و عملیات اجرایی می‌باشد.

در کشور ما بیش از یک دهه از اجرای فرآیند ارزیابی آثار زیست‌محیطی می‌گذرد، اما نتایج حاصل از اجرای آن نشان می‌دهد که ارزیابی آثار زیست‌محیطی به تنهایی قادر به لحاظ اهداف پایداری در توسعه کشور نیست و نیاز به تلفیق ملاحظات کلان (بالادستی) زیست‌محیطی در سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های کشور و قبل از اجرایی شدن آنها در عرصه‌های میدانی توسعه دارد.

نتایج حاصل از گزارش حاضر در بررسی و تحلیل ابعاد مختلف ارزیابی‌های آثار زیست‌محیطی در ایران نشان می‌دهد که مهمترین چالش‌ها و محدودیت‌های موجود در حوزه‌های قوانین و مقررات (نواقص و خلاها)، دستگاه‌های اجرایی و از جمله دستگاه متولی (قابلیت‌ها و رویکردها)، متدولوژی ارزیابی، فرآیند تهیه و ارزیابی گزارش‌های بازنگری طرح‌ها، پایش، کنترل و نظارت، بدنه کارشناسی و ضعف مشارکت‌های مردمی است.

از آنجایی که تمرکز این گزارش بر قوانین و مقررات ارزیابی آثار زیست‌محیطی می‌باشد، تمامی احکام قانونی اعم از قوانین برنامه‌ای و آیین‌نامه‌های مرتبط در ایران به‌دقت مورد تحلیل قرار گرفت. از مجموع یافته‌های این تحلیل، شاید مهمترین علت بی‌کفایتی قوانین موجود ارزیابی آثار زیست‌محیطی طرح‌ها در کشور را ریشه در ترجمه‌ای بودن آنها از متون قانونی کشورهای دیگر دانست درحالی که با توجه به تفاوت‌های فرهنگی، محیطی و اقلیمی، این امر نیازمند بررسی تخصصی برای هریک از مناطق کشور است.

همچنین در بخش دیگر، قوانین ارزیابی آثار زیست‌محیطی کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه و مطالعه تطبیقی آنها و همچنین دیدگاه مجامع و سازمان‌های بین‌المللی درخصوص قوانین ارزیابی آثار زیست‌محیطی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. نتیجه کلی حاصل از این مطالعه نشان

می‌دهد که مقررات ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی کشور ایران از یک سطح کلی برخوردار می‌باشند و تنها در قالب چارچوبی نه‌چندان جامع به مقوله ارزیابی اشاره دارد؛ درحالی که کشورهای اتحادیه اروپا ازجمله آلمان و همچنین کشورهای ژاپن و کانادا هرچند دارای نظام‌های اداری و سیاسی متفاوتی می‌باشند، اما ماهیتاً از یک قانون زیست‌محیطی جامعی برخوردارند و مطالعات ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی را برای سرزمین خود یک ضرورت می‌دانند. بررسی‌های به‌عمل آمده بیانگر این نکته می‌باشد که مدیریت محیط زیست در بسیاری از کشورها به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه نه‌تنها به‌واسطه قوانین حاصل می‌آید (یعنی مقررات و اصولی که در دادگاه‌ها به اجرا گذاشته می‌شوند)، بلکه تمهیدات اداری نظیر دستورات اداری، استانداردهای فنی و... نیز در آن مؤثرند، این امر به‌ویژه در اجرای کنوانسیون‌های زیست‌محیطی بین‌المللی صحت دارد.

در پایان، این گزارش با درک کامل شرایط موجود، در جهت مرتفع کردن موانع قانونی و فراهم آوردن امکان خودباوری و بومگرایی و ارائه راه‌حل‌های ملی برای موضوعات مرتبط با ارزیابی‌های زیست‌محیطی قدم نهاد و تلاش کرد تا با بهره‌گیری از یافته‌های این تحقیق و اظهارنظر کارشناسان و صاحب‌نظران امر، پیش‌نویس طرح قانون جامع ارزیابی آثار زیست‌محیطی را تدوین و جهت ارائه به مجلس محترم شورای اسلامی به‌صورت پیشنهاد قانونی ارائه کند. امید است تا تصویب آن و با توجه و همت قانونگذاران و همچنین مجریان مربوطه، بتوان در حوزه ارزیابی و در نهایت برنامه‌ریزی و توسعه پایدار محیط زیست تحول شگرفی حاصل شود.

پیشنهادهای

پیشنهادهای برگرفته از یافته‌های تحقیق در دو بخش کلی و پیش‌نویس قانونی ارائه می‌شود:

بخش اول - پیشنهادهای کلی

در راستای ارتقای ارزیابی‌های زیست‌محیطی در کشور و همچنین نیل به اهداف برنامه‌ریزی و توسعه پایدار، توجه به موارد زیر ضروری است:

- بازبینی و بازنگری قوانین و مقررات مرتبط با ارزیابی،
- تهیه، تدوین و تصویب مقررات دائمی برای ارزیابی،
- رفع نواقص و نارسایی‌های الگوی ارزیابی آثار زیست‌محیطی کشور،
- تهیه دستورالعمل‌های گزارش ارزیابی،
- توجه به نقش مردم و مشارکت‌های مردمی در فرآیند ارزیابی آثار زیست‌محیطی،

- ملحوظ کردن اعتبارات لازم در طرح‌های عمرانی،
- بازنگری ضوابط استقرار صنایع با نگاه منطقه‌ای،
- لزوم توجه به آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی منطقه‌ای و تعیین کاربری‌ها،
- بالا بردن فرهنگ اهمیت محیط زیست و توسعه پایدار در بین کارفرمایان و مجریان طرح‌ها یا پروژه‌ها،

- اجرایی کردن قانون SEA در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای (ماده (۱۸۴))،
- به حداقل رساندن زمان بررسی و اعلام نتیجه نهایی گزارش‌ها با اصلاح فرآیند و یا تفویض اختیار به استان‌ها،

- ملزم شدن سازمان حفاظت محیط زیست به پایش و نظارت بر پروژه‌ها در مراحل ساختمانی و بهره‌برداری و اعمال قوانین و مقررات بر آنها،
- ملزم کردن جریان کلیه پروژه‌های عمرانی کشور به تهیه گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی در مراحل امکان‌سنجی و مکان‌یابی پروژه‌ها،
- ایجاد رشته‌های دانشگاهی مختص ارزیابی در ایران جهت تربیت نیروهای متخصص،
- تدوین ضوابط و معیارهای لازم برای تشخیص صلاحیت ارزیابان محیط زیست،
- شناسایی، رتبه‌بندی و تشخیص صلاحیت مهندسين مشاور یا انجمن‌های مختص ارزیابی.

بخش دوم - پیشنهاد‌های قانونی (پیش‌نویس قانون جامع ارزیابی آثار زیست‌محیطی)

علیرغم وجود قوانین، مقررات و مصوبات اشاره شده در بخش‌های گذشته که به هر حال قابلیت و امکان قانونی کنترل و ارزیابی فعالیت‌های مؤثر بر محیط زیست را دارند ولی به لحاظ اینکه اولاً اشکالاتی بر این قوانین و مقررات به‌ویژه از جهت دائمی و عام‌الشمول نبودن و ترجمه‌ای بودن و ثانیاً پراکندگی آنها در قوانین و مقررات مختلف، ضرورت تدوین و تصویب قانون دائمی و خاص ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی توسعه در کشور کاملاً احساس می‌شود. لذا در این زمینه، با به‌کارگیری مهمترین ارکان ذکر شده در ارتباط با تهیه و تدوین قوانین ارزیابی آثار زیست‌محیطی و همچنین اظهارنظر نهایی کارگروه تشکیل شده از کارشناسان صاحب امر درخصوص تهیه پیش‌نویس قانون جامع ارزیابی آثار زیست‌محیطی در ایران، متن پیشنهاد قانونی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

قانون جامع ارزیابی زیست محیطی ایران (پیش نویس)

فصل اول - کلیات

ماده (۱)

جهت تحقق اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و پیشگیری و جلوگیری از بروز خسارات و آسیب های زیست محیطی و هماهنگ سازی سیاست ها، برنامه ها و طرح ها و پروژه های توسعه ای با اصول و الزامات حفاظت محیط زیست و حفظ سلامت مردم و دستیابی به اهداف توسعه پایدار، قانون ارزیابی زیست محیطی تحت مقررات زیر تصویب و کلیه وزارتخانه ها، سازمان ها، شرکت های دولتی، نهادهای عمومی غیردولتی و مؤسساتی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام می باشد و همچنین کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی مشمول مقررات این قانون بوده و مکلف به رعایت آن هستند.

ماده (۲)

عبارات و اصطلاحاتی که در این قانون به کار رفته است دارای معانی زیر می باشد:

الف) شورای عالی: شورای عالی حفاظت محیط زیست،

ب) سازمان: سازمان حفاظت محیط زیست،

ج) توسعه پایدار: عبارت است از توسعه ای که نیازهای نسل کنونی را بدون به خطر انداختن توانایی های نسل های آینده برای برطرف کردن نیازهایشان، مرتفع می سازد. توسعه پایدار دارای سه جزء اصلی رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و حفاظت محیط زیست می باشد که توجه به آنها سبب دستیابی به رشد اقتصادی و هماهنگی با تعادل و تناسب در محیط زیست و برابری اجتماعی می گردد.

د) ارزیابی زیست محیطی: عبارت است از فرآیندهایی که به واسطه آن تشخیص و پیش بینی آثار یک سیاست، برنامه، طرح، پروژه یا فعالیت خاص انسان بر محیط زیست ممکن می شود. ارزیابی زیست محیطی از نظر این قانون به دو دسته: (۱) ارزیابی زیست محیطی راهبردی و (۲) ارزیابی آثار زیست محیطی تقسیم می شوند.

۱. ارزیابی زیست محیطی راهبردی: عبارت است از فرآیندی نظام مند برای سنجش زیست محیطی تصمیم گیری های راهبردی و پیامدهای زیست محیطی سیاست های توسعه ای برنامه ها و طرح های عمرانی و توسعه ای

۲. ارزیابی آثار زیست‌محیطی: عبارت است از فرآیند شناسایی، پیش‌بینی و ارزیابی آثار بیوفیزیکی، اجتماعی، فرهنگی و دیگر پیامدهای مرتبط با یک پروژه پیشنهادی و ارائه راهکارهای حذف یا کاهش این آثار پیش از تصمیم‌گیری نهایی و قبل از آنکه هرگونه تعهد الزام‌آوری داده شده یا هرگونه عملیات فیزیکی برای اجرای پروژه مورد نظر آغاز شده باشد.

الف) سیاست توسعه‌ای: عبارت است از خط‌مشی‌ها و تدبیرهای کلی برای رسیدن به اهداف معین توسعه براساس اولویت‌ها و سازوکارهای مشخص برای تحقق آن اهداف.

ب) برنامه: عبارت است از مجموعه‌ای از تصمیمات مدون منبعث از سیاست‌های کلی با اهداف مشخص میان‌مدت.

ج) طرح: عبارت است از مجموعه عملیات و خدمات مشخصی که براساس مطالعات توجیهی فنی، اقتصادی و اجتماعی در قالب برنامه و طی مدت معین و با اعتبار مشخص برای تحقق سیاست‌ها و اهداف برنامه‌های توسعه‌ای به‌صورت سرمایه‌گذاری ثابت و غیرثابت اجرا می‌شود و به سه نوع انتفاعی، غیرانتفاعی و مطالعاتی تقسیم می‌شود. هر طرح شامل چند پروژه عمرانی می‌باشد.

د) پروژه: بخش مستقلی از یک طرح می‌باشد و عبارت است از یک شمای تفصیلی و دقیق برای یک فعالیت مشخص با بودجه و زمان‌بندی معین جهت تحقق اهداف طرح و برنامه و سیاست‌های توسعه‌ای که پروژه مورد نظر به آن وابسته است.

هـ) امکان‌سنجی: عبارت است از بررسی‌های اقتصادی، اجتماعی و فنی یک طرح یا پروژه یا فعالیت به‌منظور تعیین قابلیت‌ها و شرایط لازم برای اجرای طرح یا پروژه یا فعالیت مورد نظر و حصول اطمینان از توجیه‌پذیر بودن طرح، پروژه یا فعالیت مذکور از لحاظ فنی و اقتصادی و اجتماعی.

و) مکان‌یابی: عبارت است از شناسایی و تعیین مناسب‌ترین مکان و محل جغرافیایی ممکن برای اجرای یک طرح یا پروژه یا فعالیت و یا استقرار تاسیسات و امکانات آنها با توجه به شرایط و توجیهات فنی، اقتصادی و زیست‌محیطی.

ز) آلودگی: منظور از آلودگی همان تعریف مقرر در ماده (۹) قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست - مصوب ۱۳۵۲/۳/۲۸ - است.

فصل دوم - ارزیابی زیست محیطی راهبردی

ماده (۳)

به منظور تحقق توسعه پایدار در کشور، طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای از جمله طرح و برنامه‌های عمرانی بین‌بخشی، بخشی، ملی، منطقه‌ای و استانی، به نحوی که در این قانون و مقررات مرتبط با آن معین می‌شود، مورد ارزیابی زیست محیطی راهبردی قرار می‌گیرند.

تبصره - اجرای طرح‌ها و پروژه‌هایی که با استفاده از کمک‌ها و اعتبارات و تسهیلات منابع مالی خارجی و یا با مشارکت آنها به اجرا درمی‌آید نیز مشمول مقررات این قانون قرار دارد.

ماده (۴)

هدف از انجام ارزیابی زیست محیطی راهبردی، شناسایی پیامدهای زیست محیطی ناشی از تصمیمات و اقدامات راهبردی در مقیاس و سطوح سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تهیه طرح‌های توسعه برای تعیین بهترین گزینه‌های ممکن جهت دستیابی به توسعه پایدار می‌باشد.

ماده (۵)

اتخاذ تصمیم و تشخیص نسبت به ضرورت انجام ارزیابی زیست محیطی راهبردی سیاست‌ها برعهده شورای عالی حفاظت محیط زیست بوده و شورای عالی مذکور نسبت به تعیین برنامه‌ها و طرح‌هایی که می‌بایست مورد ارزیابی زیست محیطی راهبردی قرار گیرد تعیین تکلیف و اتخاذ تصمیم خواهد نمود.

ماده (۶)

آن دسته از برنامه‌ها و طرح‌هایی که ضرورت انجام ارزیابی زیست محیطی راهبردی آنها به تصویب شورای عالی حفاظت محیط زیست می‌رسد می‌بایست در مراحل اولیه تصمیم‌گیری و قبل از تصویب و ابلاغ برنامه‌ها و طرح‌ها جهت اجرا مورد ارزیابی زیست محیطی راهبردی قرار گیرند.

تبصره - امضا و مبادله موافقتنامه‌های طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و عمرانی اعم از انتفاعی، غیرانتفاعی و مطالعاتی منوط به انجام ارزیابی زیست محیطی راهبردی و تصویب نتایج آن خواهد بود.

ماده (۷)

مسئولین دستگاه‌ها و مجریان برنامه‌ها و طرح‌ها باید عوامل اساسی زیر را در انجام ارزیابی زیست محیطی راهبردی لحاظ نموده و مد نظر قرار دهند:

الف) تلفیق ملاحظات زیست‌محیطی با شرایط اقتصادی و اجتماعی برنامه‌ها و طرح‌های موضوع ماده (۳) این قانون،

ب) بررسی آثار زیست‌محیطی ناشی از اقدامات و تصمیمات راهبردی در سطوح و ابعاد ملی، منطقه‌ای (مربک از چند استان هم‌جوار) و استانی،

ج) بررسی آثار تجمعی اجرای برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های مربوط،

د) تعیین مناسب‌ترین و عملی‌ترین گزینه‌ها جهت دستیابی به نتایج مورد انتظار برای تحقق اهداف توسعه پایدار.

ماده (۸)

کلیه دستگاه‌های اجرایی و مجریان برنامه‌ها و طرح‌ها مکلف به رعایت نتایج ارزیابی زیست‌محیطی راهبردی بوده و باید گزینه‌های توصیه شده جهت تلفیق ملاحظات و معیارهای زیست‌محیطی را در برنامه‌ها و طرح‌ها مد نظر قرار دهند.

ماده (۹)

ارزیابی زیست‌محیطی راهبردی می‌باید به‌عنوان جزئی از فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی طرح‌ها و برنامه‌هایی که این ارزیابی در مورد آنها الزامی است تلقی گردد. در انجام این فرآیند می‌باید حتی‌المقدور مشارکت گروه‌ها و اشخاص ذینفع (آنان که به هر نحو از انجام طرح یا برنامه مورد نظر متأثر می‌گردند) و افراد علاقمند و صاحب‌نظر در این زمینه به نحو مؤثر و به ترتیبی که در آیین‌نامه اجرایی این قانون تعیین می‌شود جلب گردد.

ماده (۱۰)

آیین‌نامه اجرایی این فصل مشترکاً توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و سازمان حفاظت محیط زیست تهیه و به تصویب هیئت‌وزیران خواهد رسید. این آیین‌نامه می‌بایست ازجمله در موارد زیر تعیین تکلیف نماید:

الف) نحوه تدوین و تسلیم اظهارنامه مبنی بر استعلام ضرورت انجام ارزیابی زیست‌محیطی راهبردی از سوی پیشنهادکنندگان یا مجریان طرح‌ها و برنامه‌ها،

ب) ضوابط و معیارهای تصمیم‌گیری در مورد شمول یا عدم شمول ارزیابی زیست‌محیطی راهبردی بر طرح‌ها و برنامه‌هایی که توسط دستگاه‌های مختلف اظهار می‌شوند،

ج) نحوه لحاظ کردن ارزیابی‌های زیست‌محیطی راهبردی در مقررات هریک از بخش‌های توسعه‌ای کشور،

د) توجه جدی به مشارکت مردمی در فرآیند ارزیابی و تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر آن در مورد طرح‌ها و برنامه‌ها و تدوین مقررات و راهکارهای عملی برای تحقق این مشارکت و توجه به نتایج آن،

ه) تعبیه سازوکار کنترل کیفیت فرآیند ارزیابی و گزارش‌ها و نتایج آن،

و) نحوه انجام مراقبت‌های منظم و پیوسته و پیگیری‌های آتی برای حصول اطمینان از اینکه نتایج حاصل از فرآیند ارزیابی زیست‌محیطی در طراحی و اجرای طرح‌ها و برنامه‌هایی که مورد این ارزیابی قرار گرفته‌اند به نحو مطلوب و اثربخش اعمال گردد.

فصل سوم - ارزیابی آثار زیست‌محیطی

ماده (۱۱)

کلیه طرح، پروژه‌ها اعم از فعالیت، صنعتی، معدنی، عمرانی، زیربنایی و خدماتی مشمول این قانون اعم از دولتی و غیردولتی باید پیش از اجرا و در مرحله امکان‌سنجی و مکان‌یابی مورد ارزیابی آثار زیست‌محیطی قرار گیرند.

تبصره «۱» - فهرست طرح‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌های تولیدی، صنعتی، معدنی، عمرانی، زیربنایی و خدماتی مشمول انجام مطالعات ارزیابی زیست‌محیطی توسط شورای عالی حفاظت محیط زیست تعیین می‌شود.

تبصره «۲» - ضوابط، معیارها و فرآیند بررسی و تصویب گزارش‌های ارزیابی زیست‌محیطی طرح‌ها و پروژه‌ها براساس آیین‌نامه‌ای خواهد بود که توسط سازمان تهیه و به تصویب هیئت‌وزیران می‌رسد.

تبصره «۳» - کلیه آثار زیست‌محیطی به‌ویژه آثار مستقیم و غیرمستقیم، آثار تجمعی، آثار ثانویه بایستی مورد ارزیابی قرار گیرند.

تبصره «۴» - در طول فرآیند ارزیابی آثار زیست‌محیطی، انواع ریسک‌های زیست‌محیطی بایستی شناسایی شده و مورد ارزیابی قرار گیرند.

ماده (۱۲)

اجرای پروژه‌ها و فعالیت‌های مشمول ارزیابی آثار زیست‌محیطی قبل از انجام مطالعات مربوط توسط مجریان و تأیید آن ممنوع است.

ماده (۱۳)

وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری و همچنین نهادهای ارائه‌دهنده خدمات و تسهیلات و اعتبارات باید قبل از ارائه خدمات و اعطای تسهیلات برای اجرای پروژه‌ها و یا فعالیت‌های مشمول ارزیابی آثار زیست‌محیطی، نظر سازمان حفاظت محیط زیست را مبنی بر تایید اجرای پروژه‌ها و فعالیت مذکور از نظر رعایت ملاحظات زیست‌محیطی و تایید مفاد گزارش ارزیابی آثار زیست‌محیطی، اخذ نمایند.

تبصره - دستورالعمل اجرای این ماده توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست‌جمهوری با همکاری سازمان تهیه و به کلیه نهادهای اعتباری ابلاغ خواهد شد.

فصل چهارم - مجازات‌ها

ماده (۱۴)

مجریان و یا مسئولان، طرح‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌های مشمول ارزیابی‌های زیست‌محیطی که علیرغم عدم تایید گزارش ارزیابی و یا اعلام ممنوعیت اجرای برنامه، طرح، پروژه یا فعالیت در هر مرحله، مبادرت به شروع عملیات اجرایی نمایند علاوه بر توقف اقدامات به حکم مراجع قضایی به پرداخت جرائم نقدی به میزان ۲ درصد کل سرمایه‌گذاری طرح یا پروژه محکوم خواهند شد. در صورتی که عملیات اجرایی انجام شده موجب بروز خسارات زیست‌محیطی گردد مجریان و مسئولان مربوط علاوه بر پرداخت جریمه نقدی مکلف به جبران خسارات وارده هستند.

تبصره «۱» - مبالغ جریمه نقدی و خسارات زیست‌محیطی اخذ شده به حساب صندوق ملی محیط زیست واریز خواهد شد تا در زمینه آموزش، فرهنگ‌سازی، اطلاع‌رسانی، جبران خسارات زیست‌محیطی و حفاظت از محیط زیست صرف گردد.

تبصره «۲» - آیین‌نامه نحوه تعیین خسارات زیست‌محیطی طرح‌ها و پروژه‌ها و فعالیت‌های غیرمجاز مشمول این قانون توسط سازمان تهیه و به تصویب هیئت‌وزیران خواهد رسید.

تبصره «۳» - در صورتی که اجرای طرح‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌های موضوع این ماده خطرات فوری برای محیط زیست و یا سلامت مردم داشته باشد رئیس سازمان می‌تواند فوراً بدون اخطار قبلی دستور ممانعت از ادامه کار و فعالیت را بدهد و مطابق مواد قوانین نحوه جلوگیری از آلودگی هوا، حفاظت و بهسازی محیط زیست اقدام نماید. ادامه طرح‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌های مورد بحث پس از اجرای ماده (۱۱) و (۱۴) این قانون بلامانع خواهد بود.

فصل پنجم - مقررات عمومی

ماده (۱۵)

کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی موظفند نسبت به ایجاد واحد محیط زیست و توسعه پایدار در تشکیلات خود اقدام کنند.

ماده (۱۶)

سازمان موظف است، تمهیدات لازم و کافی را برای آگاه‌سازی و تنویر افکار عمومی، مسئولین و مجریان برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌ها نسبت به اهمیت و ضرورت ارزیابی‌های زیست‌محیطی به‌عمل آورد.

ماده (۱۷)

مجریان طرح‌ها و پروژه‌ها در اجرای فعالیت‌های خود باید استفاده از فناوری‌های نوین، پاک و سازگار با محیط زیست را در اولویت برنامه‌های خود قرار دهند و درخصوص مصرف بهینه انرژی حتی‌الامکان از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر استفاده نمایند.

تبصره - سازمان موظف است با همکاری وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های مرتبط نسبت به شناسایی و معرفی فناوری‌های نوین، پاک و سازگار با محیط زیست و همچنین انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر اقدام نماید.

ماده (۱۸)

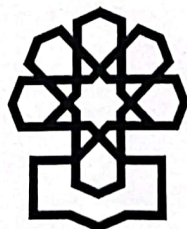
معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی موظف است نسبت به تأمین اعتبارات مورد نیاز این قانون در بودجه سالانه سازمان و سایر دستگاه‌های مرتبط اقدام نماید.

ماده (۱۹)

نظارت بر حسن اجرای مقررات ارزیابی زیست‌محیطی راهبردی برعهده معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و در مورد ارزیابی آثار زیست‌محیطی برعهده سازمان می‌باشد. در هریک از موارد، سازمان مسئول موظف است آیین‌نامه بررسی ادواری نحوه اجرای این قانون و میزان اثربخش بودن اجرای آن در مورد طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها را تدوین و منتشر نماید.

منابع و مآخذ

۱. دبیری، فرهاد و مژده کیانی. بررسی قوانین و مقررات پیشگیرانه از جمله ارزیابی آثار زیست‌محیطی در کشور ایران و چند کشور صنعتی، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره نهم، شماره چهارم، ۱۳۸۵.
۲. رحمتی، علیرضا. بررسی روند ارزیابی آثار محیط زیستی در ایران، چالش‌ها و راهکارها، نهمین همایش ملی ارزیابی آثار محیط زیستی، ۱۳۹۰.
۳. قوانین و مقررات حفاظت از محیط زیست ایران، دفتر حقوقی و امور مجلس، سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۴.
۴. مجلس شورای اسلامی، قانون برنامه پنجم جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹.
۵. منوری، مسعود. مشکلات اجرایی ارزیابی زیست‌محیطی در ایران و ارائه راهبردهای جایگزین، تهران، ۱۳۸۴.
۶. نهاد ریاست‌جمهوری. کمیسیون امور زیربنایی، صنعت و محیط زیست، مصوبات هیئت‌وزیران و شورای عالی حفاظت محیط زیست، ۱۳۹۰.
۷. گزارشات دفتر ارزیابی سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۹۰.
8. European Union Council Directive, Council Directive on the Assessment of the Effects on Certain Public and Private Projects on the Environment. Council Directive 97/11/EC. O. J. L73, 5-B, 1997.
9. FAO, Environmental Assessment in Practice, 1999.
10. Integrating Biodiversity into Environmental and Social Impact Assessment Processes
11. IUCN. Economics Unit, Biodiversity and Impact Assessment Dec, 2000.
12. IUCN. Integrating Biodiversity Survey and Assessment into EIA/Statement
13. Morgan, Richard. K. 1998. Environmental Impact Assessment
14. Petts, Judith. Handbook of Environmental Impact Assessment. Blackwell Science, 1999.
15. United Nations- State of the Environment in Asia & Pacific - Asian Development Bank, 2000.
16. United Nations. Environmental Impact Assessment. United Nation, 1999.

تهران، خیابان شهید سپهبد قرنی، بالاتر از خیابان طالقانی - بعد از چهارراه شاداب
نیش کوچه ملک الکلامی - پلاک ۱۳۱ کد پستی: ۱۵۸۳۷۴۵۷۱۴ تلفن: ۸۳۳۵۶

<http://www.majlis.ir>